

gospodarske, obertniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi pöli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 fl. 60 kr., za pol leta 1 fl. 80 kr., za četert leta 90 kr. pošiljane po pošti pa za celo leto 4 fl. 20 kr., za pol leta 2 fl. 10 kr., za četert leta 1 fl. 5 kr. nov. dn.

V Ljubljani v sredo 30. januarja 1861.

Ali bi ne bili šolski verti na kmetih ljudstvu v velik dobiček?

Dokaj lepih naukov ste nam že prinesle, drage „Novice“, o umnem kmetovanji; — da! res vsi smo jih hvalili; al žali Bog! kako malo smo se po vaših naukih ravnali, nas in vas lahko vsakdanja skušnja uči. Da vé niste tega krive, menim, ne more nobeden tožiti; zakaj vé nam morete le svetovati, nikdar pa naravnost v roke in v usta dati, kar je za nas dobro in koristno. Pa tudi nikar prehitro ne zamerite, da so kmetje večkrat neverni Tomaži in da hočejo pred viditi, pošlatati in še celó pokusiti, preden se primejo priporočil; zakaj skušnja spričuje, da vsak sadež hoče svoj kraj, svojo zemljo, in gotovo bi se kmet zlo spekel, ako bi na njive in travnike semena sejal, katerih ne pozná, o katerih prepričan ni, ali bi rastle in mu kaj več dobička donašale od navadnih.

Treba je toraj, preden se kakega semena ali sadeža na novo poslužimo, da poskusimo na majhnem prostoru; ali je za naš kraj in našo zemljo, in ali bi nam tudi res kaj prida donašal? Kteri prostor pa bi bil bolj pripraven za take poskušnje, kakor so vertje pri šolah? Glejte, ljubi bravci, to bi bile še prave učilnice za kmeta! zakaj dokler se bo po naših ljudskih šolah samo branje, pisanje, petje in še kaj drugega takega učilo, ne bodo ljudske šole nikdar svojega pravega namena dosegle; zredili bomo veliko bravcov, pisavcov in pevcov, malo pa za umno kmetijstvo pripravnih fantov, in tako bo kmetijstvo le zaostajalo, namesti se povzdigovalo. Premislimo kmetiškega fanta, ki je hodil prav pridno 5 ali 6 let v vsakdanjo, 4 ali 5 let pa v nedeljsko šolo, — kaj se je naučil? Res veliko lepega pa tudi koristnega za življenje. Toda vprašam Vas: ali si je za svoj stan kaj dosti naukov pridobil? ali si bo s tem, kar se je v šoli naučil, dosti lože kruh služil, kaj umniše zemljo obdeloval, zakaj zemlja bo njemu kruhek dajala? V ljudski šoli, kakor je dandanašnji, gotovo trohice ne! Ali morebiti pri svojem očetu? Zna biti, če je oče bistroumen gospodar; al koliko je tacih, ki ne ravnajo čisto po starem kopitu! Prašamo pa še: ali mi tudi živimo in se oblačimo po nekdanji šegi, in ali so naši davki še tudi po stari meri? Kaj ne da ne? Vsak dan potrebujemo več. Kdo pa nam more dodati to, kar zdaj več potrebujemo? Glej, ljubi bravec, jez poznam samo enega očeta in samo eno mater, ki nam zamoreta dodati kaj — in ta dva sta: Oče nebeški in pa zemljica naša. Treba je tedaj, očeta nebeškega blagoslova prositi, zemljo pa umno obdelovati. Ako pa hočemo zanaprej zemljo umno obdelovati, se moramo tega začeti učiti. Toraj je živa potreba, da se ljudske šole tako vravnajo, da stopijo s kmetijstvom v tesnejšo zvezo; ker le po tem bi se smele naše šole na deželi v resnici ljudske šole imenovati. Kakošen razloček je pa zdaj med ljudskimi šolami na kmetih in v mestih? Jez drugega ne poznam, kakor tega, da se šolarji na kmetih dvojke in trojke tako ne bojé, kakor pa v mestih.

Ne rečem pa, da bi ljudske šole na kmetih mogle šole čisto za kmetijstvo biti. Tega ne! al namesto nepotrebnih

drugih reči naj bi se jim vverstilo takih naukov, ki so podnožje umnemu kmetijstvu in rokodelstvu.

Potem se bo šola tudi kmetom, ktera jim je zdaj zavolj pičlega dobička, ki ga od nje imajo, še zmiraj tern v peti, bolj prikupila, ker bodo vidili, da se njih otroci tudi za svoj prihodnji stan marsikaj učijo.

Kaj pa vi učitelji, moji predragi bratje! ali vas morebiti to moje pisanje kaj straši? O nikar se ne prestrašite, zakaj iz lastne skušnje vam zamorem povedati, da nas bodo potem kmetje veliko bolj spoštovali in ljubili, ko nas bodo vidili včasih z matiko in lopato v drevesnici ali šolskem vertu, kakor pa zdaj, ko nosimo le „spazierstöckel“ v rokah.

Jaka iz Gorenškega.

Potreba poljskih čuvajev.

„Novice“ pretečenega leta so nam postavio za poljske čuvaje oklicale, pa tudi v pratikah naše kmetijske družbe so letos naznanjene. Radovedni smo, ali se bojo tudi pri nas poljski čuvaji kadaj postavili ali ne? Sila potreba jih je, posebno na ljubljanskem močvirji (mahu). Ni ga skoraj, posebno proti jeseni, da bi se ne slišalo, da je zdaj temu, zdaj unemu, to in uno z njive pokradeno; pa tudi ni nič novega, ako se sliši, da je temu in unemu noč po štiri do šest kopice merve s travnika vzela; posebno se to rado poleg Ljubljanice zgodi. Slišali smo, da je nekdo leta 1859 celó delavce v najem jemal, da so ponoči z njim na močvirje po krompir hodili.

Pa ne le zavoljo pridelkov na njivah in senožetih, ampak tudi zavoljo živinske paše, posebno na močvirji je čuvajev zlo potreba, zakaj nekteri naselniki brez vsega razločka med mojim in tvojim vse križem pasejo. Pred nekoliko leti je ljubljanski župan po cesti od izanske ceste proti Lipam oestro prepovedal pasti (zdaj je pa ta prepoved že davnej pozabljena), zakaj to cesto si naselniki ko svoj občin pašnik mislijo in nekterim je prav k sercu prirašena; oni vejo vsak part, travnik ali njivo, čigav da je, pa tudi to dobro vejo, ali lastnik svoje zemljišče pogostoma ali le poredkoma ogledavat pride; poslednje je zlasti pri mestnih gospodarjih zlo navadno; ti grejo večidel le ob košnji, žetvi ali seji pogledat, kaj in kako se dela, drugi čas jih ni. Otroci pa, ki jih imajo naselniki za pastirje, imajo že vse v mazincu, češ, „na cesti se bojo krave slabo napasle; tam-le je prav lepo zeleno, naj bo kar hoče — trava ali pa v jeseni lepo vrašeno žito; saj vlastnik ta čas sem ne pride, le gori s kravami!“ Rečeno in storjeno je eno. Tega se v jeseni vsakdo lahko prepriča, naj le gré ob devetih dopoldne ali pa ob petih popoldne do Lip.

Zna biti, da dobro vrašene žita na terdi zemlji, pa ob prav suhem vremenu popasti ne škoduje; al druga je na močvirji, kjer je ni njive, da bi bila kedaj toliko osušena, da bi se krave saj po pedi globoko ne vdirale. Ni tedaj čuda, da so na mahu popašene njive vse v jamah; v teh jamah zastaja voda več del zime in žito mora pogujiti, naj je že zlo ali malo vrašeno; veliko ga pa tudi živina mulé izruje, kajti koreninice se v rahli zemlji kot v mehki gobi

le slabo derže. Vsakdo lahko prerajta, kolika je potem škoda, ki jo živina pri pašbi na obsejanih močvirnih njivah naredi. Da paša na obsejanih njivah res ni brez škode, že mahárji sami s tem pričajo, da oni po svojih obsejanih njivah nikdar ne pasejo, ampak le po ptujih.

Vlastnik njive sicer svojemu dohtarju tožbo izroči, pa kaj opravi? Berž ko ne bo pred žito zrelo kot pravde konec; zakaj srečen si, če se tožba v enem mesecu gosposki izroči, v enem mesecu potem bo „brišt“ ali tožni dan napovedan; če se takrat obe strani zastopiti ne morete, ker toženi le svojo gode, da živina nobene škode storila ni, bojo spet v enem mesecu prisežni možje pozvani, da škodo cenijo, in zopet v enem mesecu se drugi brišt napové. Tako pa so pota in stroški za pravdo vedno večji kot škoda, pa si vendar vsakdo pravico želi. V takih zadregah bi mogel poškodovanec na samo prepričbo, da je njegova živina na tujem polji bila, kaznovan biti; gotovo bi se manja škoda po polji delala.

Postava za čuvaje ukazuje, da mora čuvaj škodo, ki jo vidi na to ali uno vižo polju delati, županu nanagloma oznaniti in mu škodljivce naznaniti. Kam pa pojde čuvaj tožit, ako je župan sam njivo popasel? Ljubljčan bi bil rad s sosedi v miru, in jim tudi rad kaj manjšega pregleda, pa pri takem početju mora vendar vsakemu poterpežljivosti zmanjkati.

Če že v teh časih, ko je tako grozna stiska za denar, da ga posestnik še za najpotrebnejše stroške in sila velike davke s kervavimi žuli komaj dohrani, z najemo čuvajev nič biti ne more, ker tudi čuvaju brez denarja živeti ni mogoče, naj bi saj mestna gospóska maharjem oestro prepovedala, po občnih potih in cestah živino pasti, pa tudi živino po lastnih partih, po potih in cestah goniti in na partih pasti, le proti temu dovoliti, da je živina na vervih ali štrikih na kratko ena k drugi privezana, kakor se na celem ljubljanskem polji in drugod po potih med njivami pasti vidi; potem se nihče ne bo s tem izgovarjal, da mu je živina iz pota ali parta na sosedovo njivo ušla. Treba bi bilo tudi, da bi mestna gospóska naznanila, da bode sleherni gospodar živine, kateri bode prepričan, da je njegova živina na sosedovem zemljišu bila, obsojen, neko kaznen, ktero gosposka določi, v beraško kaso plačati, brez ozira na škodo, ki jo je živina sosedu storila; poškodovanemu pa naj ostane še posebna pravica, za povračilo storjene škode pri gosposki se oglasiti. P.

Natoroznanske reči.

Gad in njegov strup.

(Dalje).

Gadu najbolj dišijo miši, in spominjam se, da sem, ko sem še v sami srajci hodil, enkrat, ko sem z materjo šel na njivo, vidil gada čez pot lezti, ki mu je miš s svitlimi očmi gledala iz trebuha. Revež je bil miš kar s celo požerl, kakor jih je že gotovo veliko poprej; al zdaj jo je bil naletel, kar je gotovo pomnil še mnogo let, če jih je doživel. Razun miši ukrade gad gotovo tudi kdaj kakega mladega tička iz gnjezd, ki so blizo tál ali pod kako grivo; in če nima družega, je morda tudi zadovoljin s kušarji in gašarcami itd.

Znano je, da ima tako stvarjen gobec, da se dá strašno raztegniti. Kakor da bi to vedil, se včasih tudi prederzne in celega kerta hoče požreti, pa pri tem se mu včasih pretergajo čeljusti ali mu pa trebuh počí. Vse pa gad kar s celo zato požrè, ker ima kljukaste zobe in sicer take, da so kljuke vse proti žrelu obrnjene. Taki zobje niso za žvečiti, ampak le za deržati, pa kar primejo, deržijo, da je kaj. Kar gad začne požerati, ne more več nazaj iti, ker zobje ne spustijo, tedaj mora iti naprej, naj veljá kar hoče, če tudi včasih čeljusti ali želodec v hudo stisko spravi, kakor smo slišali.

Vode se boji gad kot samega vraga; izmed vseh kač se je samo belouška ne boji.

Gad je k večemu 2 čevlja in 3 pavce dolg, in najdebelejši je en pavce debel. Tudi ni preveč hud, ampak je precej miren, in sam od sebe nikoli ne piči človeka ali več živali, ampak še beži rad pred njima. Če se pa draži, ali stopi na-nj, se zvije v klobčič, sika in švigne kakor pušica na sovražnika in ga piči; pa ne podí ga potem ne.

Kadar je lačen, ne gré nikoli na lov, ampak čaka, da samo kaj pride. Kadar kako miš ali kaj tacega zagleda, začne sikati, se zaletí va-njo in jo piči; potem jo pa pustí, da teče naprej, toda je ne spustí iz oči, ker dobro vé, da je odklenkalo živali, ki jo je pičil. Miš kar h krati pogine, tič čez nekaj minut, koza in ovca čez nekaj ur, večje živali pa malokdaj; se vé da otečejo in da bolehajo nekoliko časa. Živalim, ki imajo merzlo krí, pa menda ne škoduje gadjí strup. Sami med sabo se gadjé, kadar se tergajo, varujejo, da ne piči drug družega.

Vjeti gad kar nič neče jesti in vendar živi brez vsega jedila še čez leto in dan. Če se mu dá živa miš, ima navado, da jo umorí, ne sné je pa ne. Pravijo, da vjeti gad še celó to, kar je poprej bil snedel, izverže in se potem postí do smerti. Tudi sicer potrebuje malo živeža in ko je miš pojužinal, mu več dni nič ne diši.

Gada je lahko ujeti; treba je le na glavo mu stopiti s čevljem, prijeti ga za rep, prizdigniti ga in tako narediti, da smukne v odperto škatljo. Naj še tako sika, se vendar ne more z glavo tako kviško zaviti, da bi mogel v roko pičiti. Če ima človek čevlje, ni nobene nevarnosti, ker gad ne more pregristi usnja.

Včasih se zgodi, da piči gad kakega otroka, pastirja, dervarja, lesarja itd. Če je velika vročina, ali če je pičeni človek sam vroč in spehan, ali če gad poprej že dolgo ni bil nikogar pičil, je nevarnost večja, ker strup ima večí moč v vročini in se poprej združi s kervjo, če je človek spehan.

Naj bo že tako ali tako, človek ne smé nikoli zgubiti poguma, ampak mora koj izserkati rano. To ni nikakor nevarno, če so usta zdrave in koža po njih cela, ne razpokana, in če se ne serka premočno, ker potem bi znala kri začeti teči iz zob. Gadjí strup v ustih ne škoduje, ker ga obdajo koj sline, ampak le, če se s kervjo zmeša. Potem se mora rana izrezati (če je to mogoče), podvezati in z gobo ali razbeljenim železom žgati. Potem naj se pomaze z hudičevim oljem, ali saj z lugom ali žganjem. Če pa ni mogoče izrezati rane in je izserkati, naj se saj podveže, kolikor je mogoče terdo, in položi naj se kos živega oglja na-njo in potem kaj, kar razjeda. Tudi astramontana se zlo hvali, kakor so „Novice“ že večkrat povedale.

Strup napravi že čez malo trenutkov, da se človeku v glavi vertí, da krí začne gujiti. Pičeni človek je zlo truden, začne bljuvati, kerč se ga loti, ne more požerati, omotica ga obhaja in rana oteka. Pa smerten je gadov pik le malokdaj in sicer pri najneugodniših okoljstvih in če se rana zanemari. Če je pa to, pa umerje človek čez nekaj ur, ali pa boleha več let.

Namesto, da bi ljudje z rano tako ravnali, kakor je prav, gredó raje h kacemu starcu, da strup „zagovori“. Govoril sem o tem že z marsikterim kmetom, pa vsak je terdno verjel, da zagovarjanje pomaga. Poznam moža, ki ne verjame sicer kmalo kake vraže, ki je sicer zdrave pameti, pa o ti reči je djal: Saj bi ne verjel, in nisem verjel, dokler se nisem prepričal, da res pomaga. Gad mi je bil pičil vola, ki je jel potem otekati in bolehati, truden je bil, da se mu ni nič ljubilo, ni ne jedel ne pil, oči so mu otamnele. Poslal sem po starega Gabrovca, da je strup zagovoril. In glej, otok je jel splahnovati in čez malo dni je bil vol zdrav.

Ko bi bil mož vedil, da gadjí strup malokdaj umorí tako veliko žival, kakor je vol, ampak da vzrokuje le gori